САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 96 (7737) ● 1994 сыл атырдьах ыйын 18 күнэ. Чэппиэр ● Сыманата—146 солкуобай 16 харчы.

ОТТООҺУН—94

ХАРАХ ТУОЛАР КҮӨҺЭ

Болтоно, Алаас эҥэрдэхтэрэ сирэнэн-уотунан ордук санатар. Былырыын баччаларга бинир хотуур түспэтэх алаастарынан, хоту Кындалынан сылдьан, кураанныгар эбик аҥыгы «оттообутун» көрөн, мэктиэтигэр сангабытыттан маннытаахпыт. Онтук курас хартыына этэ. Ордук баттаамалаах Кындал ходуһаларыттан орто дьылга-күнүгэ 1000-чаҕа тиийэр тонна от оттоноро. Онтуларыттан 50-са тоннаҕа суоттанан С. К. Павлуцкай кэлим механизациялаах звенота үлэлиирэ. Оттон табаарыстыба үрдүнэн миэстэттан 200-чэкэ тоннаны ыларбыт диэн мөкүһэллэрэ...

Быйыл бу кэнники даанайынан хайыы-үйэҕэ 300 тоннаттан таһаарбыттар. Өссө хаһаайыннааһын структурата уларыйан, баһынай буоданнар аҥад өлбүгэ сирдэнэн, үлэ-хамнас күөстүү оргуйбут. Дьыла да дьон санаатын бэриэ котохпут. Отууга хоноруу сытан оту балачча соҕусубуттар. Били былырыыҥҥы сыттан дьаарханан буолуо, сорох баһынай хаһаайыстыбалара эрдэттэн дьаһанан паайга бэриллибит сирдэрин тас өртүнэн эмиэ Кындал эҥэриттэн сир түүлэспиттэриттэн аккаастаммыттар. Бэйэлэрин да өлбүгэ сирдэриттэн былааннаах отторуу ыларга саҕаалара бөҕөх. Аккаастаммыттарын төрүөтэ диэн ити хоту эҥэрдэрэ сиэ-бинир быйыл да халтаҥнаабыт. Күоллэр уолбуттара, сир-уот хаппыта, аҥыгы буулаабыта өҥ да дьылы билиннэрбэтэх. Ойуур маҥа арааһын нурдук, сир-дойду эмиэ онтук бинир дэхситэ суох.

Итиннэ халтаҥнаабыттары сэргэ сүүрдэ сытар, техника аттааҕы аҕырбат уу ылбыт ходуһалара суох буолбатахтар. Бэтэрээ Таатта өртүгэр республика хас да төгүллэх чемпион отчута В. П. Седалищев II оттуур Ураһалаах баралары аараттан төнүнүгүт. «Сирбитин уу былдьаан, кэтэҥэбит» диэччилэр да баалар. Болтоноолор бастакы баһынайдара В. Ф. Платонов иннэ төрүттэрин отоҕор Арыылаах эҥэр, Таатта улууһун быыһыгар, оттуу кэспүт. Итиннэ үрэх ыттыгастаах алаастар, ходуһалар өксүйбүттэрэ сүрдэх. Биирдиилээн, иккилээн оттуут эмиэ албах.

Ардаары ыксатан, дьон үксэ мунньуута, кэбиннэ-турммут. Биһиги күн балачча киэһэрдэр диэҥэ ветеврач Ю. П. Ксенофонтов улахан уола Петр Юрьевичтыын ходуһаларыгар киирээри турдахтарына көрсөн кэпсэтэбит.

—Көрөргүт нурдук, быйыл от баар. Нуучча үрэҕэ ууга баран турар. Моойдорго, чуоланы, пенсионнардарга онтон сир эмиэ бэриллибитэ. Баһынайдарга 8-тыы гектар өлүүлэммитэ уонна онно дуоһа ахсын түүгэтиллэр 2-лии гектардара-эбиллэр. Билиҥнитэ 9 хаһаайыстыба регистрацияланна, аймахтаһан, ыахтаах өртүлэрэ баһынай буоллулар. Ол иннитэн Кындалга Г. Н. Егоровтаах уонна В. Е. Поповтаах. Ол эҥэр маҥтан өссө С. И. Монастырев тахсан оттуу сылдьар. Бөҕүөлэктэн сайылыкка кэспүт эмиэ киилэр, Иһэрдээхэ баалар,—диир Юрий Петрович.

Саҥа баһынайынан барбыт нэһилиэк сонун саҕалааһыннардаах буолла. Ол нурдук, ити «ыахтаахтар» диир баһынайдарыгар үлэлээбэт кырдьаҕастары сыһыарбыттар. Хардарыта сөбүлэһиннэн, соҥнөһүүнэн, Чурапчы салгыннаатыгэр олорор бинир дойдулаахтарын да матарбатахтар. Арҕаа алаастарын олорчу туран биэрбиттэр. Нуучча үрэҕиттэн да тиһиннэрбиттэр. Оттон урукку кэлим механизациялаах звеноларга оттуур сүрүн сирдэрин, ходобур, Тэҥиндэ, Мойуона нурдуктарын, баһынай хаһаайыстыбалара бас билбиттэр. Маҥыаха 8-тыы нэһилиэх бинирдии техниканы сыһыарбыттар. Онон оттоһуннуна күүс-көмө оноһуллубут. Моойдор, баһынайдар диэн онтук араарыы бу өртүгэр суох. Тэҥ усулуобуйаҕа оттуулар-мастыыллар.

Кырдьыга да, нэһилиэк бүттүүнэ чаҕыйай бас билиннэн барбытын кэннэ итиннэ атын буолуоҥ да сөбэ суох. Мунар, табаарыстыбаларын быйылгы нэһиҥ-күүһүн аахсарга, сыл санатыгар дуоҕабардаспыт үүтү туттарыыга сыаллаан ынах ылбыт дьоҥҥо 1-дии тонна үүтү «сүктэрэн» ыыппыттар.

—Ол туолуоҕар саарбахтыыбын. Урукку нурдук сайылыкка көһүү сүох. Ити—бинрэ. Иккиҥнэн, уонсайга көрүллэн, бостуукка үөрэммит сүөһүлэр кэлэн-баран биэрбэттэр, —диир ветеврач.

Эмиэ табаарыстыба нэһиҥэр күһүн аахсарга сылгыны уонна субан сүөһүлэри хаалларыммыттарын бостууктар, сылгыыттар көрөллөр-истэллэр эбит. Холобур, 180 субанна үс бостууктаахтар, оттон сылгы урукку-тунуу икки звенонан көрүллэр. Ааҕыллан-суоттаан сылгыны паайга күһүн үлдэтиэхтээхтэр. Итиннэ коҥул баһынайдары хайа эрэ өртүнэн иитэриэстиир, бинир сорукка, сылга түмэр күүс силиэ-мутуга быста илик. Ол уонсай аата «кэс» диэн.

Оттон билиҥин атын туохха да аралдьыйбакка оттууллар. Кин туох ыаахтааҕынан, илиннэн, техниканан, нөлөнөн. Күн бүгүн ходуһаларга 9 механизированнай, 3-4 көлө-илии звенолара үлэлиилэр. Хаанна эмэ көһөр туһунан кэпсээн суох. Дойду сиэ-уота онтук өҥсүйбут. Тула харах туолар күөҥэ.

С. СМИРНИКОВА.

ААН ДОЙДУ МАҤНАЙГЫ СЭРИИТИН САҔАЛАНЫЫТЫН 80 СЫЛЫН ТУОЛУУТУГАР

Быйыл саас ыам ыйын тиҥэх күннэригэр Москваҕа Революция музейыгар «Россия Аан дойду маҥнайгы сэриитигэр» диэн быыстапка аҥыллыбыта. Кинилэрэ туруоруллубут үүс ахсаанныаах экспозицияларгын икки хаартыскыны билиһиннэрэбит:

Хангас диэн—1914 сыл, вокзалга;

Үгэ диэн—1914 сыл. Арҕаанны фронт сэриилэһэр кирбиилэриттэр.

(РИТА—ССТА).

СУРУЙААЧЧЫ АЛААҺЫГАР — ӨЙДӨБҮННЬҮК СЭРГЭ

Саха норуота былыр-былыргыттан аатын-суолун комүскэспит, үтүөнү, кэрэни дэлэтиспит дьонун туһунан өрүүтүн сылаас-сымнаҕас өйдөбүллээх буолаччы. Кини онтук ытыктабылын уонна билиннитин ылбыттартан биирдэстэрэ—В. С. Соловьев —Болот Боотур.

Василий Сергеевич Соловьев—Болот Боотур «Үһуктуу» диэн трилогиятын нурдун биһиги уус-уран литературабытын иннинэ күөҥнэ таһаарсыбыт. Россиҕа тиийэ кинэ сэҥээриини ылбыт чахчы даҕаны суду эпическай айымныылары айда, проза бөдөҥ маастарын быһыытынан улахан тахсыылаахтын үлэлээтэ. Сэрии кинилээҕи репрессия тутуутун-хабыытын этиилэн-хаанынан биллибит, сэрии кутаа уотун ортотунан ааспыт киһи олохчо таптала соҕумэрэ, кини норуотугар туох эмэ үйэлээҕи, кэрэхсабиллээҕи айар баҕа санаалааҕа уонна онтун сүрдээх тэтимнээхтик олохчо ыллэрэн дойдутун дьонун-сэргэтин үөрдүбүтэ-астыннарбыта.

Мин ытыктыыр бу суруйааччыбыныын сии үгүстүк көрсүбүтүм, дьиэбэр-уоппар даҕаны хонон-өрөөн саһаарчыта. Онно билбитим Василий Сергеевич ураты наадалаах теманы силистэн-мутуктаан ырытарга ылсыбытын. Көлүөнэ дьонун туһунан туох да олус интэриэһинэй мемуары суруйаары матырыйаал хомуйсар түбүгэр түспүтэ. Аҕыс уонча саһыгар чугаһаабыт, кыргыһыы толоонуттар хаста даҕаны баарбыт, хаанын элбэхтик сүтэрбит, мөлтөх доруобуйалаах киһи да буоллэр, бытарҕан тымныы диэн толлубакка улуус нэһиилэктэрин кэрийэ сылдьан дьон олоҕун ойкулдарын, дьылҕаларын барыы бытархайыгар тиийэ сураһара. Балай да элбэх матырыйаалы булбута. Онтун күүтүр улахан амбаарынай киниги күрдук тэтэрээккэ баланнаатэр эбит этэ.

Көлүөнэ дьонун туһунан өйдөбүнньүк мемуарнай айымныыны айдарбын, олох историческай кырдьыгын кыратык даҕаны тоҥуруппакка бар дьоммор ыччаттарбар тиэрэрбин ханнык диэн айаннаах сылдьан Хахыйах бөҕүөлэгэр олорор суруйааччы Тумарчаҕа таарыйыыттаахпа. Онно төрөөбүт алааһым Мырыла уонна Хахыйах ыпсыыларын чугаһыннан баар буолуохтаах, ону булан көрүөхпүн, сатанар буоллаҕына сэргэ бэлиэ туруортарыахпын баҕарабын диэн истиҥ санаатын аллит. Онуоха Тумарча Мырылаттан кырдьаҕастары көмөлөһүннэрэн аннаммиэн бачча кэлбитин кэннэ ол алааһы буллахха сатанар диэбит. Иннэ гынан төттөрү-таайы сымнаҕаннан, хат-хат эргиллэн Үө Баҕалаах диэн сэргэстэһэ турар үс алаас баалларын чэпчийбиттэр. Оҕонньордоро олортон биирдэстэрин бу чахчы өйдүүр сирим, киниим түспүт сирэ диэн ыйан биэрбит. Саха дьонун сиэриэн кутаа оттон сири-уоту аһаппыттар, сылаас-сайаҕас сайыҥны күннэргэ сэргэ туруорарга сүбэлэспиттэр. Болот Боотур төрөөбүт алааһын булан сүрдээҕин үөрбүт-көппүт. Билиҥин санаатахха, суруйааччы бэйэтиэн ону чопчу булбута астыга сүрдээх.

В. С. Соловьев —Болот Боотур Чурапчы сиригэр-уотугар үөскээбит суруйааччылартан бастакынан саха народнай суруйааччытын аатын-суолун ылбыт киниэн буолар. Кини этэрэ үһү: «Саха народнай суруйааччылара барыы төрөөбүт-үөскээбит сирдэриттэр сэргэлээхтэр эбит»,—диэн уонна ити үтүө баҕа санаата быйыл атырдьах ыйын 2 күнүгэр олохчо киирдэ. Онно народнай суруйааччы В. С. Яковлев—Далан, Государственнай бириэмийэ лауреата В. Н. Егоров—Тумарча, улуус дьаһалтатын баһылыга И. С. Сивцев, солбуһааччыта Т. Л. Тарасов, Мырылаттан аймаҕа Д. Д. Петров, Соловьев нэһилиэгин дьаһалтатын үлэһиттэрэ, Хахыйах дьаһалтатын баһылыга М. С. Седалищев, «Туймаада-Даймонд» акционернай общество үлэһиттэрэ итиэннэ мин буолламмыт Болот Боотурга анаммыт өйдөбүнньүк сэргэни туруоруу ыытыыны ыллыбыт. Бу үөрүүлээх, умнуллубат түгэнэ суруйааччы туһунан ахтыылары Далан, Тумарча уо. д. а. оҥордулар.

Биһиги үгүспүт Василий Сергеевичы Болтоноттон төрүттээҕин иҥин ол эргин алаастарга төрөөбүтэ буолуо дии саныырбыт. Онтубут баара Соловьевка от сии киирэн олордохторуна саас муус устар ыйга төрөөбүт.

Аны дьон-сэргэ бастакы народнай суруйааччыбыт күн сирин сырдыгын көрбүт алааһа барахсаннга диринник ытыктыы үктэниэхтэрэ, кини сэргэтин сүгүрүйэ көрүөхтэрэ, «Болот Боотур сэргэтин көрдүн дуо?»,—диэн ыйыталаһар, сэргиир буоллаллыгар бүк эрэнэбин.

Сэмэн ТУМАТ.

ЧУРАПЧЫЛАР ДЬЭ „ЧУУП-ЧААП“ ДЭҺЭЭХТЭЭТИБИТ

Былыр албэх оҕолоох ыал сиэн-кырбас нэргэттэрэ сыл баһыгар-атаҕар биирдэ эмэ «быраанньыктыы» аһыыр үөрүүлэах күннэригэр кимнээҕэр да ордук үөрэ-көтө күйгүөрэн, «чуул-чаап» дэсиһэ, дуоһа да суох астарын сүрдэах мининьигэстик аһаан, сүргэлэрэ көтөҕүллэн, кэлэр кэскилэрин түстэһэ олорор буоладлара. Ол киэһээ эта буоллаҕа дии кырдьаҕас эбэ-эһэ, ийэ-аҕа остуоруйа кинэ дьоһуннааҕын кэпсиир, таабырын кинэ моһуоктааҕын таайтарар, сыыйыллаҕас кэрэ куоластаах ырыатынан күндүлүүр дьоро күннэрэ диэн.

Сиэн ол тэҥэ быйыл бяһиги, Чурапчы улууһун дьонноро, уонунан кураан дьылларга милкиллэн баран үгүт сайыныгга түбэһэн үөрэн-көтөн, сүргэбит көтөҕүллэн, этэр нурдук, сүһүөхпүт үрдүгэр дагаһа дүгүнэн, уоспутун-тиэспитин соттунан «чуул-чаап» дэнээхтээтибит.

Бэс ыйын 15 күнүгэр илгэлээх ардах маҥнайгы быйаҥын харыстаабакка көҥү соҕус түһэн биэрбитэ. Ол иннинэ, куолутунан, Саасскы Нөкүөдүн, Саар Костокуун нэтэһиннээх ардахтара, хара былыт халыйдар даҕаны, аалыа көтүтэлээбиттэрэ. Хайыахпытый, силбитин быһа ыйыстарбыт. «Атаспыт» аһыыга үөн алаастар ыйытын хойдон, хордоҕой үрдүк сирдэрэ кубарытан, үрэхтэр-үрүйэлэр кытыларыгар үөскээн-тэнийэн испитэ. Кураантан сүрэхпит салгыныа буоллубут дьон: «Эмиэ сорбут ыалбит!..» — дэсиһэн, байэ-бойэбитигэр мунатыһан, харыс хаалан, сүөм түһэн, хобдох-курас саналаҕа баттаҕан сылдьыбыппыт эбээт. Биир баар-суох бинир баттааммалаах киһибитин Максим Сибиряковы быйылгы дьылы билгэлэһиннэн саамы-саамы: «Хайыаҕай, үрүт үлэҕэ, үөрүү-көтүү аргыстанан, сымнаҕас кириэһилэҕэ олорон үдалаабит киһи итиччэни түөрүгүлээбэт буоллуо дуо!» — диэн «бадаҕан» аайы баллыгыраһан мөҕүттэр идэлэммиппит.

Киһи күннээҕитинэн сыаналаһар диэн этэллэрэ кырдьык быһыылаах. Билигин ардах уһуннук (ый ангарыттан ордук кэмнэ) түспүтүн, от, аһыына айаҕар бэриммэкэ, хамсыы-хамсыы тахсыбытын кэнниэ: «Максим Сибиряков барахсан уһун кэмнэ улахан үлэҕэ сылдьан, униьуктаахтык хасыһан, дьылы-күнү ыытта аахсан бэлэтэммитинэн, мындыр үөрэхтээх, олоҥу табан сыанаалыыр киһи, сыыстаран этиэ-билгэлиэ дуо!» — диэн бөҕүөлэк аайы («баладан» буоллбатах) хайгыырбыттан соло булбакка уос номоҕор киллэрдибит.

Төһө даҕаны сорох хордоҕой сирдэр, алаастар аҥыгаттан эмсэҕэлээбиттэрин иннэ, хотооллор, өтөхтөр, ходуһалар хотуур оҕун бэлэхтэтиллэр. Дьон-сэргэ санаата кэлбитэ, сирэй-харах мичээрдиэн туолан туттуу-хаптыы сыыдамсыйбыта. Урукку курдук хаана тийиэн-түгэнэн биир салаа оту быһа охсоохтуурбут буодла диэн саная суоҕа уйгулаах дьыл атыныы чахчы көрдөрдэ.

Улууска аҕыйах — 5 коллективнай хаһаайыстыба эрэ хаалбытын аҕыстахха, 344 баһынай хаһаайыстыбаларыгар, биирдиилээн чаанынай ыалларга баар 14749 ынах сүөһүлэрин, 2683 сылгыларын иитиилэр толору ыыахтарын бэрт аҕыйах хонук иһигэр оттоон кэбистилэр диэн биргэтик этиэххэ сөп. Алаас аайы өхүү-ваай анаммыт сирдэригэр оҕолордуун-кырдьаҕастардыын үлүмнэһэн уончалыы буолан күргүөмүнэн иннэ ыкса хойукка диэри үлэлиллэр. Кураан күннэри туһанарга барыы күүс-сатабыл түмүллэр. Быйылгы өн дьыл оттоохун ардах ньымаларын туттары ирдиэтэ. Үлэ-түбүк үгүс. Улахан уһун ардахтар түһүннэр, сир сиигэрбитэ-нуолсүйбүтэ олус, охсуулубут от дэбигис нууран-хаҥан биэрбэт. Алаастар чоҥолох куоллэрэ нэлэйиэ уутуйдулар. Ууттан оту хоттуур ыраахан үлэ, уу кытыыларын, өтөх халыҥ отторуун эргитэн-сахсыйан биэрии биринчик үлэлэрэ дьиэ дьон күүһүн бүтүннүүтүн түмэри эрэйэр. Аҕыстахха, хаан-уруу айахтарбыт даҕаны сиэ баалларбыт эбит. Чугас-ыраах сирдэртэн кэлэннэр нөмөлөөн бэрэ абыраатылар. Онуоха улууспут үрдүнэн Борокуопайаптан — от ыйын 21 күнүн иниэтэн атырдьах ыйын 10 күнүгэр диэри киһи көлөһүнүн быдьыыр, үлэни хаайар ардах түһэн маһэйдээбэтэҥэ таҥараҕа махталлаах.

Быйыл дьон үгүс өрто от ыйын 20 күнүн кэнниттэн окко күүскэ туруммута. Билистэххэ, дьоҥҥо техника, оттуур тэрил арааһа үгүс эбит. Үс-түөрт хонуктаҕыта үүнэн логлойөн турар ходуһаг хайыысах бугул боҕоҥон бачыгыраабыт буолар. Сорохторуттар биирдии алаастарга уонунан оттор кэбиллэн нэчитиирэйэн мөлбөрүйэн туралларын көрэр, эчи, үчүгэйин, сиэмэрга астыгын эриэхит!

Үгүс ыаллар ходуһаларыгар салаа да оту хаалларбакка нэлэйиэн оттоон олорчутун ып-ыраастык хомуйан илдьэ барбыт буолаллар. Нэйилиэн бөҕүөлэктэригэр ыаллар кыбыылара кэбиллибит отторуйан толоруллубуттара биир туслалаах кэрэ хартыына буолан үөрүүнү-көтүүнү үксэтэр. Биир ардыгар «сүрэҕэ суохтар, ноҥуо көчүйэллэр» дэнэр ыччат дьоммут, эдэр оҕолорбут утуйар уулары умнан туран үлэлээбит комус көлөһүннэрэ тилинэҕэ итиг!

Маннык ураты быдьаһыктаах үлэҕэ техника күүһүн мунутуурдук туһанарга уматыгынан харгыһа суох хаччыйбыттарыгар нэйилиэктэр, улуус аҕа баһылыктарыгар махтаныахха эрэ сөп. Ол түмүгэр истэр былаһын тухары үгүс сирдэргэ сорох бааһынай хаһаайыстыбалара, биирдиилээн чаанынай да ыаллар иккилии сыллаах отторуун бэлэмнээбиттэрэ үгүс кэлсэн, сонун буолан тарҕанар, дьону үлэҕэ көҕүтэр.

Саха Республикатын норуоттарын маҥнайгы ассамблеятыгар Кытаанах нэйилиэгиттэн тийбит делегаппыт Иван Петрович Пономарев тыл этэригэр: «Капиталист буолартан куттанымыахха», — диэбиттэн ойноохор киһи киэнэ ньургуннааҕа Филипп Гаврильевич Охлопков бэркэ соһуйан, «Кыым» хаһыакка улахан ыстатыйаны суруйан турардаах. Итиг курдук сорохтор соһуйбуттарын иһин, чурапчылар бааһынай хаһаайыстыбаларынан бараннар эстэрбыстар турукка киирбиттэрэ билиниитэ кэстүбэкэ дылы. Этэр курдук, мудуруннэах кураан сылларын туораан бааһынайдар сүһүөхтэригэр туран, бөҕө акылааттарыгар тиэрдиэх чинчилээхтэр. Тоҕоостоох кэмнэргэ бэйэ иннигэр үлэ даҕаны күөстүү оргуйуох бадахтаах. Билиниитэ, тыа сэмэй дьоно буоларбыт быһыытынан, бэйэ-бэйэкэ көмөлөсүһэртэн олус туора хааман биэрэр мөкү саная суохха дылы. Кэм киһилии суобаспытын мүлчү тута илик-пит. Олоххо көрсүллэр ыарахаттар баалларын иһин, өйөөн, хардарыта ылсан-бэрсэн, аастыт ыар олохпут моһоллоро, аһыныгас буоларга үөрэппит үөрүйэхтэрэ сүтэ илик буоланнар, аастыт дьыллар күүгүмэрэйдэрин силиир курдук этэҥнэ туорватыбыт. Иккитин даҕаны маннык үтүөкэн өй-санаа ыччаттарбытынан кэһиллибэтигэр эрэниэххэ сөп.

Бу ураты былдьаһыктаах от үлэтин кэмигэр уруккулуу биир да хамаанда өнөһуллубата, уонунан аҕыллар муниьахтар ыытыллыбатылар, үгүс түбүктээх муударай уураахтар суруллубатылар, сүпсүгүрүү, кэлин-барыы, кэпсэтии буолуталаабатылар. Ол урдунэн өлгөм быйаны сомсор аһын дьон бэйэтин бэйэтэ дьаһанна. Көйүллэр арыы, быыылаллар сыа сайыныгы кылгас кэмнэ от үлэтиттэн балаҥнэрин саллаҕар бастаах, аһыыр аһахтаах кинньэрин барыта үчүгэйдик өйдүүр суола этэ да, урут сүлбарыта үчүгэйдик өйдөтүү эйиэхэ тиэриэ. Билүгэстээһин, кытаанах өйдөтүү эйиэхэ тиэриэ. Билигин табан дьаһаннахха, бааһынай хаһаайыстыбатын тэриниэр суолу тутуспут оннук олус алдьатыылаах буолбатах быһыылаах. Ону, дьэ, олох бэйэтэ көрдөрөн иһиэ буоллаҕа.

Үчүгэй наардаах дэпиллэр. Өн дьыл буолан, сиэрин аһынан да дэлэйдик күндүлээтэ, ити быыһыгар хаптаҕас бөҕө хомулунна, бэл күндүтүнэн буоллаҕына дьэдьэн даҕаны лаппа итиэстэнэ, билигин моонньоҕон үлүмнэһиитэ, сотору отон өлгөмнүк хомуллуо.

Радиоттан Чурапчы оттоохунна олус кыра сыыпараан этиллэрин иһиттэххэ, киһи соҥньуйан ылар. Тыа хаһаайыстыбатын управлениета ити сыыпаралары даанайдары хомуйуурга, түмүүгэ, улуус хаһыатыгар оттоохун хаамыытын сырдатыыта, киэнник биллэрэн-иһитиннэрэн иһиигэ улахан болҕомтотун уурара наада этэ дии саныыбын. Тоҕо диэтэххэ, ол коллективнай хаһаайыстыбалар, бааһынай хаһаайыстыбалара бэйэ-бэйэлэрин үлэлэрин билсэллэригэр, күрэхтэһии үөскүүрүгэр олус туһалаах. Оттоохун барар эрэ барбат, уу ньимиликкээн буолан олорор табыллыбат. Управление хомууру барыы өрүүнэн күүрдэн-хаардан биэриэхтээх, көҕүлүөхтээх, оҥтон ходуһаларга үлэ-хамнас эбии күөртэниэҕэ.

Быйылгы өн дьыл улууспутугар отчуурга төһө да ыарахан өруттэрдээх буоллар, ер сылларга кураану бүрүммүт хоһуун үлэһит дьоммут төрөөбүт түөлбэлэриттэн харыс халбарыйбакка, нус-хас сыныаланнык күөх быйаны сомсоллор, окко күүс-уох тийиэриэн оҕолуун-кырдьаҕастыын турунан сыралаһаллар.

Кэлэр кыстыгы саная хаттыгаһа суох, өлгөм хаһаастаах «чуул-чаап» дэһэн үөр-көтө көрсүөхпүт. Ийэ айыыҥабыт илгэлээх сайыны эргиппитигэр иҥнэ сүрэхтэн нэйэн, нөрүөн нөргүй дэһэн бокулуоҥ биэрдэхпит буолуохтун. Уруй-айхал!

Прокопий ФЛЕГОНТОВ,
үлэ ветерана.

Дириҥ.

БЫР-БААЧЧЫ ЫАЛ

ДЬИЭ КЭРГЭН СЫЛА

Дьиэ кэргэнэ аҕа оруолун үрдэтиигэ дьаһаллар ылыллан эрэллэриттэн үөрабин. Эрдэттэн да үлэлэспит буоллар дии саныыбын. Оччоҕо төһөлөөх элбэх ыал олоҕо арангаччыланыа этэй. Ити — боппуруос биир өрөт.

Оскуолаларга, үлэ коллективтарыгар, культура тэрилтэлэригэр, о.д.а. бу үлэ кэлэммик туруоруллара буоллар хамсааһын хайаан да тахсыах этэ. Бэйэм оҕону иитии туһунан элбэх лекциялары аахпытым, 20-чэ сыл устата ыччаты иитиигэ үлэлээбитим. Ол иһигэр «Эр киһи аҕата — оҕо», «Оҕону иитиигэ аҕа оруола» диэн ыстатыйалары суруйан улуус хаһыатыгар бэчээттэппитим, баҕар, ким эмит түбэһэн аахпыта буолуо. Бэйэм нэйилиэкпэр аахпыппар бэрт аҕыйах киһи кэлбитэ. Истибиттэр бэрэ сэргэбиттэрэ, киэҥ аудиториялаҕа аахтаргын диэбиттэрэ да, баҕа санаа буолан хаалларбыт-хаалан испитэ. Оччолорго аҕа оруолун үрдэтии туһунан боппуруос да турбат этэ. Хас да сыллааҕыта кулуупка кыыс оҕо, дьахтар, ыал буолуу тустарынан лекция аахпытым. Дьахтар күнүн дьоро киэһэтигэр. Онон ыал буолуу, суорумньу боппуруостарыгар, кыра да буоллар, көмөлөстөҕүм. Тоҕо диэтэххэ, дьон бэриэ сэргэн санаатын атастаһан испитэ баара. Олохпут тыын боппуруостарыгар лекциялары аҕыы, дискуссиялары, конференциялары ыытыы олус наадалаах диэри бу суруйдум. Үчүгэйдик бэлэмнэнэн, бириэмэни биэрэн, боппуруостары проблемнайдык туруоран ыыттахха, дьон да сэргиэ этилэр. Дьиэ кэргэн олоҕо дириҥ, киэҥ, биир тылынан этэххэ, бүтүн история.

Итинник этэн туран, биир дьиэ кэргэнин кытта кэпсэтиллиттэн суруйабын. Ордук чорботон аҕа оруолун баланнэхпин баҕарабын. Мин бу дойдуга кэлбитим 30-са сыл буолла. Ол тухары бу ыал аҕалара эргиэн бастыҥ үлэһитэ этэ. Өр сылларга этиилээччинан, мэлин соҕотуоҥаһытынан сылдьыбыта. Ийэтэрэ — дьиэ хаһаайката. Үлэни-хамнаһы олус ырыпаҥка, киниилэр дьиэ кэргэн быһыытынан олохторуттан кэпсиэхпин баҕарабын. Бэйэлэрин саналарыгар олоҕуран, Иван Васильевич бэйэтиттэн уон сыл балыс. 18-һын сиэтэ туола илик кыыһы таптаан 1955 сыллаахха холбоспуттара. Төрөппүттэрэ олус эдэр диэн тардыалаһан көрбүттэр да, ыал буолуу күүһэ баһыйбыт. Иван Васильевич 28 саастаах туолбут, өйүн-санаатын туппут киһи буолан, хара маҥнайгыттан баһылыыр-көҥүлүүр оруолу ылбыта. Бастакы оҕотугар эйэтин аатын биэрээт, көр, сөн-харайсан, аҕа эйэлэтиилэҥин ылынан барбыта. Хас да аҕаттан ыйытыыбар соҕотох аҕалар: «Оҕобут ыыһыылыгар көрсүбэт этибит, эйэлэтиилэстээхпин да дии саныабатым», — диэччилэр. Иван Васильевич оҥу олох утарар: «Хайдах бэйэҥ эккин-хаанҥын биэрбит оҕоҕун ыыһыылыттан таптаабат буолуоххуный? Аҕа буолбуккуттан олус үөрэҕин, астынаҕын. Үчүгэйдик иитэн аалпын ааттатар иҥнэ оҥордорбун диигин». Бэйэтэ эмиэ урукку чэпчэчитэ суох олоҕу олорон калбит саанаран эрэр аҕаны кытта сөбүлэһиэх санаа кэлэр. Кини аҕата 1940 сыллаахха хоргуйан олбут, нйэтин олох да өйдөөбөт. Уон үс саастаах уолчаан бырааттыыын тулаайах хаалбыттар, сотору аны бырааата өлор. Кэмэр ыаҕа суох буолан, ыыһыны быһа хоспохчо уган кыстаппыт.

Иван Васильевичтаах санаа хоту субуруччу иитиннис уолу төрөппүттэрэ. Олорго биирдэстэригэр эйэлэтиилэҥин аҕатын аатын биэрбиттэрэ. Ол кэнниттэн икки кыыс, икки уол оҕоломмуттара. Оҕолорун барыларын бэйэлэрин баҕаларын, ыраларын толорон үөрэхтээх дьон оҥорбуттар.

Төрөппүт киһи сүрэҕэ мэлдьи оҕолоругар чугас. Кыайдар-кыайбатар даҕаны тугунан эмит көмөлөһөсатыыр. Бу да ыал идэһэ өлөрдөхтөрүнэ аан бастаан бэс оҕолоругар үлэлэллэр. Кинилэр кэлэн сиэннэрин көрдөрөн бараллара манна — олохсуйбут үгэс.

Дьэ ити курдук Мария Еремеевна уонна Иван Васильевич Сивцевтэр бэс оҕону иитэн тыыннан, эйэҕэс сиэнин оҕолоон быр-баччы олороллор.

Екатерина СЛЕПЦОВА.

Мугудай.

ҮӨРЭХ САНГА ДЬЫЛЫН КӨРСӨ

Буукубаны биллэрии кистэлэҥнэрэ

Оҕо балтараатыттан үөҥүтэр диэри санарар уонна истэр органнара ордук күүскэ сайдаллар. Саҥаны истэр, өйдүүр дьоҕура улахан буолан, иккилээх оҕо киһи сөбүөн курдук эдэх тылы билэр. Кинилэр бу кэмҥэ саамай билэ-көрө сатыыллар. Ол иһин төбөөн эдэх информацияны биэрэҕин да, сөчөөкөн болҕомтолоох уонна бинир тэҥ буоллаллар.

Кырачаанныар 2-3 саастарын мулчу тутан төрөппүт эдэҕэ сүтэрэр. Киһи санарар органа —мэйии. Онно хас биирдии тылы санарарга аппарат былчыҥнарыа программата оҥоһуллар. Ол салайар кинигэ бэриллэр. Ол тиийэн ороҕо, тыла, күөмэй былчыҥнарын үлэлэтэр. Дорҕоонкор истэр органҥа бэриллэллэр. Тыл этиллибит формата уобараһы кытта таҥнаһар. Ити барыта кэсиэстэхтэ үөрүн курдук эрээри, сөкүүндэ тыыынча гыммыт өлүүтүнэн кэмэйдэнэр. Санарар аппарат ол курдук туспаҕай уонна уустук оҥоһуулаах. Оҕо 2-3 саҕыгар бу аппарат саамай сайдар кэмэ. Ити түгэҥнэ кинилэрэ сыыһа информацияны биэрдэхтэ, кэлин кэннөрөр судургута суох. Оҕо алта саҕыттан өйдүүрэ бытаарар. Ол иһин үгүстэр ити кэмҥэ аһарбакка оҕону аахтара үөрэтэллэр. Ол кинилэрэ да улахан таһаҕас буолбат, оҕо куттаммат буолан, барытын оонньуу курдук ылынар. Сорох төрөппүттэр эрдэ аахыт оҕо өскуолаҕа тиийэн сүрэҕэлдьиҥнэн, аанньа үөрэммэт буоларын туһунан этэллэр. Ол эрээри учуутал өйдөн быыһаабар ньымаҥ түргэнник булар.

Оҕону аахтара, суруйтара үөрэтэн кини бу саҕыгар оонньуу ньыматынан барара сөп. Төрөппүттэр модьуйбакка, оонньотор курдук үөрэттэхтэриниз, салгыбат, сылайбат. Итиниэхэ хас да ньымаҥы этиэххэ сөп.

Олортон биирдэстэрэ — сүүйөөҥнэн аахтарыы. Маннык тыллары сүүйөөхтэргэ араартаан үөрэтэллэр. Ол буукубалары холбоотоон үөрэтэрдээҕэр судургу гынан баран, оҕо сүүйэх диэн тугун өйдөөбөккө үлүбүөй ылыарыгар күүһэйэр, ол иһин итэҕэстэах. Буукубаларынан холботор ньымаҕа аан бастаан алфавиккы баар буукубалары барытын ойоҕуус үөрэттэрэллэр, Онтон кинилэртэн тахсар сүүйөөхтэри эмиэ алфавит бэрээдэгинэн үөрэтэллэр, дьэ ол кэмиттэн тыллары аахтараллар. Бу ньыманан үөрэтии наһаа бытаан. Бастакытынан, алфавит бэрээдэгин тутуһуохха, иккиһинэн, дорҕоонтор таба санарыллыыларын билиэххэ наада. Онтон аны сүүйөөхтэр үөскүүлэрин өйдөтүөххэ.

Бүтүн тыл ньыматынан эмиэ үөрэтиэххэ сөп. Онно буукубынан аахтарбаттар. Итиниэ оҕо аҕаар тылын ис хоһоонун өйдүүрүгэр болҕомтону туһаайыахха. Ол иһин ханнык тыл аҕыллыарыттан көрөн оҥу ойуурга, хартыынаҕа көрдөрөн үөрэтэр, биллэрэр ордук. Оччоҕо оҕо дэбигис ылынар. Ол кэннэ ойуута суох ангардас суруллубутунан аахтара үөрэтэллэр. Икки-үс саастаах оҕоҥу аахтара үөрэтэргэ, сүрүннээн, бу ньыманы гутталлар.

Оҕону аахтара үөрэтиигэ төрөппүттэр түөрт суол түгэҥнэ болҕомтолорун уурааллыгар баҕарабын. Бастакытынан, оҕоҕо истиҥник сыһыаннаһыллыахтаах. Иккиһинэн, баҕарбат оҕону үөрэтэр туһата суох. Үсүһүнэн, оҕо «бүтүөх» диэн иннинэ үөрэнэбин диэбэккэ, оонньуубун дии санаан ылынара үчүгэй.

Үөрэтэргэ туттуллар матырыйаал (көрдөрөн үөрэтэр пособие) оҕо өйдүүрүгэр тиийимтиэ буолуохтаах. Буукубалар икки ардыларе, үгэс курдук, 1,5-2 см буолар. Аан бастаан оҕо баара-суоҕа 15 тылы да биллэҕиниз, эн кыайыыт улахан. Кылаабынайа, кини сылаппрыа, сүрэҕэлдьиэ суохтаах.

Е. ЕГОРОВА,
методист.

Иллэрээ сылтан саҕалаан Таатта үрэх уутун эбэҕэ куттарыыга улуус бочуоттаах гражданина Д. П. Лазарев салалтатыгар эдэх устатын тухары Дмитрий Петрович хара сарсыардаттан үлэ барар сиригэр сылдьарын эдэхтэ көрдүм. Кэлин саас да баттаан, доруобуйата да мөлтөөн, көстүбэт буолла. Эмиэ ол тэҥэ үлэбит кытта тохтоото. Быстахтык ыллахха, «Маарыкчаан» кинотеатр аҥыгар үрэх сүүйүн уларытабыт диэн аатаан буор бөҕөҥү өрөһөлүү остарбыттара таҥнаммэккэ хаалла. Ол сатыы да, техникалаах да дьоннто улахан мэһэйи үөскэтта. Аны массыынналаах маҥан бөкатын кыайан аастат. Аптекаҕа, комбинатка быһа сылдьыам диэн саарыыма. Ыйыталаһан көрдөхпө,

РЕДАКЦИЯ ПОЧТАТА

Билигин ким тэҥнэтэр?

«Якутводмелиорация» ПМК-та олох билиммэт, кини үлэтин испитиэгэр кинрбэтэх үһү. «Былырыын дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба холбоһуга хастарбыта, кинилэр ситэрэллэрэ буолуо?», — диэллэр. Ити айыылаах оҥолох-чоҥолох хастарбыт сирдэрин билигин ким кэлэн тэҥнэтэрэ буолла? Бу Бу үлэҕэ ким эппиэттиир дуу, суох дуу? Улуусчут кинин генпланыгар көрүүлүбүта дуу, суох дуу?

Бу ыйытыылары улуус хаһыатын ноҥүө быһааран биэрэргитигэр көрдөһөбүн. Интэриэһиргээччи, буоҕ, мин эрэ буолбатах иннибин.

Егор МАКАРОВ.

ҮРДЭЭТЭР ҮРДҮҮР...

«Сахавиа» компания, республика иһигэр самолетунан ноҥүү сыанатын атырдьах ыйын 20 күнүттэн ыаратарга быһаарда.

Онуоха аннабилет сыаната промышленнай улуустарга 70, тыа-хаһаайыстыбаннайдарга 50 уонна хотугуларга 30 бырыһыан үрдэтиллэр.

(«Республика Саха» хаһыаттан).

САНААЛАР

ХАҺЫАТ— БУ ОЛОХ

«Саҥа олох» хаһыат норуот дьыҥ бэйэтин хаһыата, бары саҥаатын этэр, биллэрэр-иһитиннэрэр трибуната буолар. Оны, аан бастаан, кини учредителлэрэ (ол эбэтэр тэрийээччилэрэ) редакция коллектива даҕаны, улуус салалтатын аппарата даҕаны, «Сахаполиграфиздат» национальнай издательскай-полиграфическай компания даҕаны үлэтигэр ханнык да хааччахтааһыны олохтооботторо, бэйэлэрэ тугу баҕаралларынан дьаһайбаттара, хайдах быһыылаах тахсарын олорчу аҕаччылар ылыллыгэр биэрбиттэрэ туоһулуур. Инньэ гыынан редакция үлэһиттэрин көмөлөрүнэн хаһыаты улуус олохтоохторо коллективнайдык бэйэлэрэ оторуллар. Онно кинилэр кыттыылара хайдаҕый да, ис хоһоонун онтук.

Маннык буолан, киниэхэ суруйар аптыыба киэҥ. Ол иһигэр өр сыллартан бастайаннайдык корреспонденныыр дьоҥо эдэхтэр. Олору барыларын хаһаан аатыыр ыаллыбат эрэзэри, сорохторун ахтыахха сөп. Араас-араас анал темаларга утумнаахтык суруйаллар Чурапчы салгыннаттаан Семен Попов —Сэмэн Туомат, Дмитрий Лазарев, Петр Аржаков, Иван Кандинскай, Роман Савин, Иннокентий Егоров, Евдокия Каженкина, Кирилл Пермяков, Татьяна Кононова, Афанасий Захаров, Петр Седалищев, Хоптоҕоттон Дмитрий Эверстов—Дириҥсэй, Прокопий Флегонтов, Трофим Сокольников, Мугудайтан Екатерина Слепцова, Татьяна Захарова, Чакыртан Николай Филиппов, Соловьевтан Алексей Макаров, Дьокуускайга олорор биир дойдулаахтарбыт Николай Соловьев, Гаврил Ефимов, Василий Лыткин... Көстөрүн курдук, бары даҕаны билэлиэ-көстүбүт, дьоҕуннаах олоҕу олорбут уонна олорор, ытыктабыллаах, тус-бас, боҕомо дьоннор.

Маны тэҥэ хаһыат тыа хаһаайыстыбатыгар, культураҕа, үөрэхтэ, доруобуйаҕа, дьиэ кэргэн бөҕөтүрүүтүгэр, социальнай көмүскэлгэ сэрии тематыгар, спорка, уус-уран литератураҕа, онтон да атын салааларга чопчу элбэхтии кинилээх суруйар актыбыыстардаах.

Мин бу дьоннорбутуттан биирдэстэрин туһунан кэпсиэхпин баҕыран кэллим. Онтум табыгастыбытыгар-табыллыбатаҕар сэҥэргинэр киһибиттэн хомпоотугар көрдөһүөм этэ. Судургутук саҥатым: ол хоһоонугар этиллэриннин, саппыкыһыт саппыкыта суох сүүрэ сылдьарын курдук, дьон туһунан кэпсиир киһи бэйэтин туһунан суруллубата кэлтэй диэммин.

Хаһыанка иннин баттыырынан «И. Егоров», И. Д. Егоров 71 саҥыгар сылдьар. 27-тигэр диэри Чаҥаранай орта чилиэнэ. Молотов аатынан тыа-хаһаайыстыбаннай артыал чилиэнэ. Онно үүнэн иһэр эдэр киһи биригэдьиирэнэн, сылгы табаарынай фермаҕа сэбиэдиссэйинэн, колхоз бырабылыанньатын председателинэн, колхоз бырабылыанньатын председателин солбуйаччынан үлэлээн баран, доруобуйатынан эмтээх-томтоох сиргэ ороҥуон кэнигэр—Чурапчы салгыннаттаан кэлэн райсовет исполкомун кинофикацияҕа отделыгар бухгалтерынан ылыллар. Үс сылынан ити отдела уонна культурнай-сырдатар отдел холбоһоннор культура отдела буолтарыгар ыстаарсай бухгалтерынан аналар. Аны туран Алексеевскай (билигин Таатта) уонна Чурапчы ороҥуона, кинилэргэ эбии Амматтан Суҕаччы, Соморсун нэһилиэктэрэ холбоһоннор Алексеевскай ороҥуон буолбуттарыгар культура отделын сэбиэдиссэйин солбуйар. Салгыы райсовет суолун отделын сэбиэдиссэйинэн үүнэриллэр. Итиннэ саҥа тэриллибит суол учаастагын атаҕар туруоруу, бөҕөргөтүү анаан ыстаарсай бухгалтердыыр. Онтон ороҥуоннааҕы нэлем-холбоһук ыстаарсай бухгалтера. Суот, үп үлэтин баһылаан, ситиһиилээхтик үлэлээн, талаана тахсан, «ороҥуон ыстаарсай бухгалтера» диэн доҕотторун-табаарыстарын оонньуулаах уостарын номоҕор киирэр. 1974 сылтан 1981 сылта диэри киносеть дирекциятын директорынан үлэлээн баран пенсияҕа тахсыбыта.

Хаһан даҕаны Иннокентий Дмитриевич общественнай үлэтэ элбэх этэ. Олортон сорохторун эттэххэ, аҕыс сыл устата субуруччу культура үлэһиттэрин профсоюһун райкомун председателэ, араас болдьохчо уобаластааҕы комитетын чилиэнэ, ПССУОС штаты таһынан инструктора, биэс сыл ороҥуоннааҕы народнай контуруол комитетын чилиэнэ, оттон профсоюз райсовета тэриллибитигэр штаты таһынан отделын сэбиэдиссэйэ, өр кэмҥэ райпо контуруоллуур-ревизиялыыр комиссиятын председателэ, райсовет исполкомун арыгылаах ыны утары охсуһар комиссиятын чилиэнэ, Чурапчы сельсоветын итинник комиссиятын председателэ... Дьэ, маннык барыы-турар. Баларга Иннокентий Дмитриевич, майгытын сиэрэйэн, саамай актыыбынайдык үлэлээбитэ, ону ылаттаабыт махталлара, бириэмийэлэрэ даҕаны көрөҥнилиллэр.

И. Д. Егоров респотребсоюз съезиигэр делегатынан талыллыбыта. «1941—1945 сс. Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларыгар килбиэнэхэх үлэтин иһин», Кыайыы 30 сылын, «Үлэ ветерана» медалларынан, социалистическай куоталаһыы кыайылааҕын знагынан, республика, ороҥуон, үлэлээбит тэриллэлэрин үрдүү салалталарын элбэх ахсаннаах Почуотунай грамоталарынан наҕараадаламмыта.

Үөһэ суруллубут барыта ситэтэ суох орто үөрэхтээҕин иһин кини олоххо төрүкүттэн актыыбынай позициялааҕын, ыһыы киһитин, туруу үлэһитин этэр.

Мин кинини оҕо сылдьан көрбүппүттэн гимнастеркатын кэтит курунан курдаммыт сытыы-хотуу эдэр киһи кыынтыы тымныыга тоҥуу хаарга дьону байыаннай үөрэххэ эрчийэн хамаандалаан курбачыйа-ирбэчийэ сылдьара умсугуннута өйбөр суоҕ баар дьон умнуллубаттык хатанан хаалбыт. Кэлин киносеть дирекциятыгар биргэ үлэлэхэ ылбыттаахпын. Онно үлэтигэр ураты ыһалларын, коллективка дисциплинэни олус ыйа тутарын, үлэһиттэрэ былааны толороллорун аанан лаппа аһаралларын, быыстала суоҕ субуотуоньуктарга үрдүк таһаарыылаахтык кытталларын тэриилэрин, ситиһэрин сэҕэ көрөрүм. Ол сылларга этэ бу тэриллэ ороҥуоннэ, зонатыгар, республикаҕа мэлдьи бастаан албан аатыран, суон сураҕыран барыытын саҕаланыыта. Манна эбии атын умнубатым баар—Иннокентий Дмитриевич икки өрөбүл күнтэн биригэр эрэ сынньанарын. Хайаан да субуотаҕа хонтуоратыгар сарсыарда лоп курдук тоҕуска кэлэн соҕотоҕун толору үлэлиирэ. Оччолорго даҕаны бөрөөдэги обуруутук уонна мэлдьи кэһээччи ханна барыай, онуоха буруйдааҕы уохтаах мөҕүүнэн-этиннэн мунурдаара, биир даҕаны үлэһитин устубута суоҕа. Көрдоххө кытаанахтыгытын иһин, ис-иһиттэн олус сымаан, сылаас дуунаах, аһыныгас, амарах киһи.

Иннокентий Дмитриевич хаһыакка суруйуулара, үгэс курдук, критическэйдэр уонна быһаччы туоннаахтар. Ол кини ис майгытыгын, сиэлэтиттэн. Бэйэтигэр өрүү үрдүк көрдөбүлү туруорунар, атыттарын эмиэ оннугу ирдиир айылгылаах. Атыны сатаабат. Оннук олорон оччотон-баччаҕа кэллэ. Кырдьыга, кириитика наада. Бары сарын-санныбытын таптайса, арбаһа-хайҕаһа эрэ сырыттахпытына туох үчүгэйэ кэлэй. Итэҕэс эбии диринэ, мөлтөх быыны салҕаныы, саллайдар-саллайан иһиэ...

Кини сорох суруйуулара, баҕ р, сөбүлэспэтэхтэрэ, ким эмэ тэриллиэ таһыан кинрбиттэрэ буолуо. Оннук туһалаах, туһаннаах үлэһиттэр, уустуус, салгыннаах дьаһалталара кинилии кэпсэлиһиэхтэрин, сүбэлэ иэхтэрин, кини саныыттан тэтторутүүгэр итэҕэтиэхтэрин сөп этэ. Хаһыат —норуот трибуната диэбиттии, аҕаатчылар, дьоннор от быыстарыынан туһаналлар.

Киһи киһи аҥаара таас толкуйдуур, онтун хаһыанна аҕалар. Бэлэхтэммит суруктарга эппиэт ирдэнэрэ, кинилэр дьүүллэһиллэлэрэ, ол туох дэммитэ эбэтэр ханнык дьаһан ылыллыбыта эмиэ бачаатыгар иһэ. Ол иһин ааҕа диэн этиллэр. Корреспонденнэрбит суруйар үлэлэриэр бэйэлэриэр түмүктэри оногостоллоруулар туохтан да түргэнник диэ ол тиийиэх этэ. Ол кинилэри интэр үлэҕэ кубулуйуо.

Маннык, И. Д. Егоров курдук, атын да эпэ хаһыскаллах, көрүү эрэх, туспалаах буочаттаах суруйар актыыбынаҕыыта хаһыаппыт интариэтинай, үгүс ыырыыллаах талаллах, кинрсиэхэх, кимэ'чиниэх, тиистээх-уостах, хамсатыылаах буолуоҕа. Хаһыат олоҕунан олоруотаах.

Семен ДАНИЛОВ.

—Эттэххин даҕаны!..

(Мунньуллубут сонуннарын бэйэ-бэйэлэрин иккиардыларыгар Самарскай уобалас Каменный Брод сэлиэнньэтин олохтоохторо сэгтэ уоннуу саастаах Вера Егоровна Шелыхманова уонна Александра Ефимовна Салмина ыллаҥнаабыттар).

Н. Никитин фотоэтюда. (РИТА—ССТА.)

КҮҮСТЭЭХТЭР ТУСТАРЫНАН

БААРДААҒЫН БИЛЛЭРБЭТЭҔЭ

Дьөгүөр Хатылыга Бабаҕа үрдүгэр баар Этиг Эллит диэн сир олохтооҕо, тороҕут сирэ—Дириҥ Күөл. Икки метрэ чугаһыыр үрдүк унуохтаах, сырдык, ыраас хаанныах киһи этэ. Дьон бары даҕаны кинини Өлөксөөнө Дьөгүөрүнэн аатыыллара уонна даҥна күүстээҕин туһунан кэпсэтэллэрэ.

Оҕо сылдьан олус сөҕөмахтайа көрбүлүүн баччаатыга диэри умнубаппын. Дьон икки мэндиэмэннээх ыскылааты тута сылдьаллара. Онно икки киһи биир бэрэбинэни комолоон сүгэн үөһэ таһаарбыттара, Оттон Дьөгүөр эмиэ соччо бэрэбинэни суох-соҕотоҕун таһаарбыта. Нйэбиттэн ыйыппыттар: «Улахан күүстээх киһи. Аҕата кинитээҕэр ордуга үһү», диэбитэ.

Мунха буоллаҕына киһи кэллэҕинэ кыра-хара өртүлэрэ үөрэллэрэ диэллэр. Кими да матарбакка-баттаппакка биир тэҥник туҥэтэрэрин иһин.

Биирдэ атыыр үорүн хаһааҕа ыга симэн баран сиэллэрин сэлин тураллара. Онно Дьөгүөр сылгылары кулгаахтарыттан таҥнары баттаан тутан биирэрэ, сорохторун сиэллэриттэн харбаан сойон чугаһатара. Түгэхтэ тураччыдарга икки тоҥолоҕунан силэйэн тиийэрэ.

Бабаҕа уолаттара ат ыйаанныырга сорунан баран хомуутун кыайан кэтэрдибэккэ сыддьаллараыгар түбэспиппит. Дьөгүөргэ аттарын «үгсүбүттэриҥэр»: «Ол кини конуулэ үһү дуо»,—диэн баран кулгааҕар түһэн ыйса баттаан биэрбитэ. Кэлин табаарыым ыҥырбытыгар тиийэн көрбүтүм эт кулгааҕын кэнэ хааннырбыт этэ.

Дьөгүөр хаһааҕа киирбэтах сылгыны оҕуурдаан баран оҥкучах курдук оҥостубутуттан тирэҥэн иһирдьэ сөҕөн ылан быалыыра, тутара. Оссо сакка туран иһэн аты көҕүлүттэн тардабын диэн хоҥоруутун тирэнтин бүтүннүү саралыы тардыбыттаах эбит.

Биһиги биир кэмнэ кинилини дьиҥнээх олорон турардаахпыт. Кинэ мин убайбыныын мас кэрдэн киирдилэр. Дьөгүөрбүт ийэтигэр үнсэччи буолла: «Кестокуун дүлүҥмүтүн сыарҕаҕа уурсубат. Иннэ ыынан эт быста сыстым». Дьиэ дьоно күлсэн тоҕо барбыттара.

Олус үчүгэй майгылаах киһи этэ. Кэргэттэриҥэр, дьоҥҥо кыыһырбытын көрбөтөҕүм. Биирдэ кинилиин мас эрбэтибит. Онно кини өртүгэр сытар буочука курдук суп-суон дүлүҥү лаабыска уур диэбиппин киһим туох да иһин буолуммат, иккиэн ютоҕуох диир. Мин дүлүҥнэ ытыстарбын эрэ даҕайдым, миҥнэ да суох бэрт чэпчэкитик ыллан ууран кэбистэ.

Дьөгүөр удьуордара да бэрт кыанар дьон. Чурапчылар уолун тустуун Сидор Поповы үчүгэйдик биллэллэр. Кини оҕото Григорий Попов эмиэ туустуук, спорт маастара. Быраата Василий Попов республикаҕа бэйэтин кэмигэр сүүрүүгэ улахаммын аатыра сылдьыбыта.

Дьэ итти курдук Егор Сидорович Попов олус күүстээх киһи эрэ эрэ, баардааҕын үчүгэйдик биллэрбэтэҕэ. Онтуттан, кэнсээгинэ юнрбэт буоллум диэн, калин кэмсиммитэ үһү.

Иван БАЙН.

МАРИЯ СУУТТАҺАР САНААЛААХ

Мексика «Просто Мария» диэн телесериалтаах сүрүн оруолта ооньообут актриса Виктория Руффо Россия сорох коммерческай компаниелара, ол иҥигэр «МММ», кини уобараһын рекламаларга бэйэтиттэн көҥүлэ суох туһаналларын иһин сууттаһар саналааҕын, кинилэн сирэйдэнэн норуоту алдьыныахтарын бастарбатын эттэ.

(«Республика Саха» хаһыаттан).

Эҕэрдэлиибит!

Зоя Алексеевна ПОПОВАНЫ уонна Марфа Петровна ТЕПЛОУХОВАНЫ, үлэ ветераннарын, 60 саастыбыын итиэннэ-истиэннэ эҕэрдэлиибит. Баҕарабыт доруобай буоларгытыгар, үһүн үөлэнэргитигэр.

Эмчит пенсионердар сэбиэттэрэ.

x x x

Амарах дуоһалаах, сайаҕас саналаах күндүттан-күндү киһибитин—аҕабытын, эйэбитин Назар Назарович ЕГОРОВЫ үйэ аҥардаах үбүлүөйүнэн нс сүрэхпититтэн долгуйан, үөрэн туран эҕэрдэлиибит.

Өрүүтүн чэгиэн-дэбдик, доруобай буоларгар, ахсаабат-аҕыраабат эрчиэн, айымньылаах үлэни, үгүс үөрүүнү, курдуутун биһиэхэ сүбэ-ама, күүс-тирэх буола сылдьыаргар, дьолу-соргуну баҕарабыт.

Кэргэниҥ, кыргыттарыҥ, уолуҥ, күтүөтүҥ, сиэннэриҥ.

Күндү биир идэлээхпитин, норуот үөрэҕириитин туйгунун Назар Назарович ЕГОРОВЫ 50 саастаах туолар үөрүүлээх күнүгүнэн истиэннэ, итиэннэ эҕэрдэлиибит. Нс сүрэхпититтэн баҕарабыт туйгун доруобуйаны, үлэҕэр ситиһиилэри, кырдьары билбат эрчиэни, дьоллоох үһүн олоҕу.

Амма орто оскуолатын коллектива, табаарыстарыҥ Смирниковтар, Петуховтар, Кириллиннэр, Абрамовтар, Сидоровтар.

x x x

Биһиги дьиэ кэргэн күндүтүк саныыр, эдэр саастыт эрэллээх табаарыстарын Варя уонна Сергей ФАЙФОЛАРЫ күн сирин көрбүттэрэ 50 саастарынан, дьоллорун холбоон мал буолбуттара 30 сылынан итиэннэ-истиэннэ эҕэрдэлиибит. Үйүнтан-үйүн сылларга сүүс-сүүскүтүттэн өйөкөн, таптаппаах оҕолоргут, сиэннэргит ортотугар дьоллоохтук-соргулаахтык олороргутугар баҕарабыт. Ыалдьытымсах майгыгыт, дьоҥҥо-сэргэҕэ эйэҕэс сыһыаннгыт кинилэргэ үтүө холобур буолуохтун.

Эҕэрдэни ыытта Харламньевтар, Соловьевтар.

АТЫЫЛЫЫБЫТ

Түөрт саастаах ньиҥэйдэах ынаҕы.

Аадырыспыт: Чурапчы сэл. Ленин уул. 10 №-рэ, Дьячковскайдар.

x x x

Биэни. Сыаната 700 тыс. солк. диэри эбэтэр утары кэпсэтиниэн сөгүлэһүөххэ сөп.

Тел. 25-3h1 (Хатылы).

Чурапчыгаабы 13 №-даах ОПТУ-ван Макаров Василий Семеновичка 1990 сыл бэс ыйын 30 күнүгэр бэриллибит А сериялаах 515374 №-дээх диплом суппүтүнэн дьиҥэ суоҕунан аҕыллар.

x x x

«Эрэл» баанынай хаһаайыстыбатын Ы-1 322151-175 №№-дээх 25 диистээх чеховай киниискэтэ суппүтүнэн дьиҥэ суоҕунан аҕыллар.

Күндү кэргэним, аҕабыт, эйэбит, колхознай тутуу, Аҥа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии ветерана

ЛЫТКИН Афанасий Никитич

үһүн ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, барыа аймахтарбытыгар, билэр дьоҥуттар иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, кийиитэ, сиэннэрэ.

ЛЫТКИН Афанасий Никитич өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Кэргэниттэр, оҕолоругар, сиэннэриҥэр, барыа аймахтарыгар Аларҕар нэйилиэгин дьаһалтата, «Чыаппара» табаарыстыба бырабыыталыыта, профкома.

—Эмиэ кинилэргэ федеральнай почтовай сибээс коллектива.

СҮТҮККҮТҮН ЫЛАРГЫТЫГАР

Ким 41-66 нүөмэрдээх «Иж-Планета-5» мотоциклы сүтэрбит техпаспорын илдьэ Мыҥдаҕаайы бөһүөлэгэр Саввина Мария Михайловнаҕа калан эбатэр 29-392 телефонтга эрийэн билэргитигэр.

Таптыыр иҥэбит, эйэбит, колхознай тутуу ветерана, сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин медаллаах

НИКИТИНА Прасковья Семеновна

85 сааныгар өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, аймахтарбытыгар, билэр дьоҥуттар иһитиннэрэбит.

Кыыһа, күтүөтэ, сиэннэрэ, кийиитэрэ, хос сиэннэрэ Дьячковскайдар.

НИКИТИНА Прасковья Семеновна өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Быраатыгар, үбайдарыгар Семен Николаевич, кийиитэриҥэр, сангастарыгар Варвара Прокопьевна Дьячковскайдарга аймахтара Сылантан Роман, Прасковья, Давид Анастасия, Сергей, Валентин Дьячковскайдар, Чурапчыттан Марфа, Егор Марковтар, Василий, Светлана, Николай, Галина Дьячковскайдар, Кирилл, Мария Пермяковтар Николай, Александра Дьячковскайдар, табаарыстарэ, ыаллара Гуляевтар, Сивцевтэр, Дьяконовтар, Смирниковтар, Макаровтар, Наумовтар, Анна, Терентий Дьячковскайдар, Брыгаевтар, Федотовтар.

—Кыыһыгар Варвара Прокопьевна, күтүөтүгэр Семен Николаевич Дьячковскайдарга, сиэннэриэр Чурапчыттан Никитиннэр, Герасимовтар.

—Эмиэ кинилэргэ федеральнай почтовай сибээс коллектива.

Бэрэ олохтоохторо колхознай-совхознай тутуу, эрэдиэн ветерана, потребкооперация туйгуна

ГУЛЯЕВА Мария Афанасьевна

өлбүтүнэн кэргэнигэр Чепалов Андрей Николаевичка, кыргыттарыгар, күтүөттэриҥэр, сиэннэриҥэр дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

ГУЛЯЕВА Мария Афанасьевна

өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Кэргэниҥэр Чепалов Андрей Николаевичка, кыргыттарыгар, күтүөттэриҥэр, сиэннэриҥэр Сылан нэйилиэгин дьаһалтата, кырдьаҕастарын сэбиэтэ.

—Эмиэ кинилэргэ Чурапчыттан Лебедева Саргылана Григорьевна, Сылантан Никитиннэр, Макаровтар, Сивцевтэр.

—Кинилэргэ Дириҥтэн Макарова, Ивановтар, Филипповтар, Чурапчыттан Гуляевтар, Мугудайтан Тарабукиннар, Дьокуускайтан Толстоуховтар.

—Сылантан Чепаловтар, Трофимовтар, Дьокуускайтан Ивановтар, Божедоновтар.

—Чурапчыттан Чепалов Андрей Николаевич биирэ үлэлэбит табаарыстара Тимофеевтар, Борисовтар, Трофимовтар, Михайловтар, Евграфовтар, Гоголевтар.

—Кыыһыгар Дьячковская Анна Андреевнаҕа Чурапчы орто оскуолатын коллектива.

—Эмиэ кинилэргэ биирэ үөрэммит табаарыстара Пермяковтар, Гуляевтар, Поповтар, Кузьминнар, Ефремовтар.

—Ытыктыыр табаарыстарыгар, кэргэниҥэр Чепалов Андрей Николаевичка, кыргыттарыгар, күтүөттэриҥэр, сиэннэриҥэр, аймахтарыгар Чурапчыттан Клара, Платон Коркиннар.

КРИВОШАПКИН Вячеслав Николаевич

өлбүтүнэн дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Сангастарыгар, нйэтигэр Макарова Мария Ивановнаҕа, кэргэниҥэр Кривошапкина Надежда Николаевнаҕа, биирэ төрөөбүттэриҥэр Владиславка, Дмитрийгэ, оҕолоругар Чурапчыттан Новгородовтар, Барахсановтар, Дьокуускайтан Старостиннар.

Редактор М. Н. СИДОРОВА.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредители (соучредители) газеты —Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем—1 усл. печ. лист. на 4-х страницах. Тираж—3091.

Зарегистрирована Саха (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массовой информации.

ЗАКАЗ № 96.

Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат». с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 18. VIII 18 ч. (гр. 29 VII 18. 00 м.).